

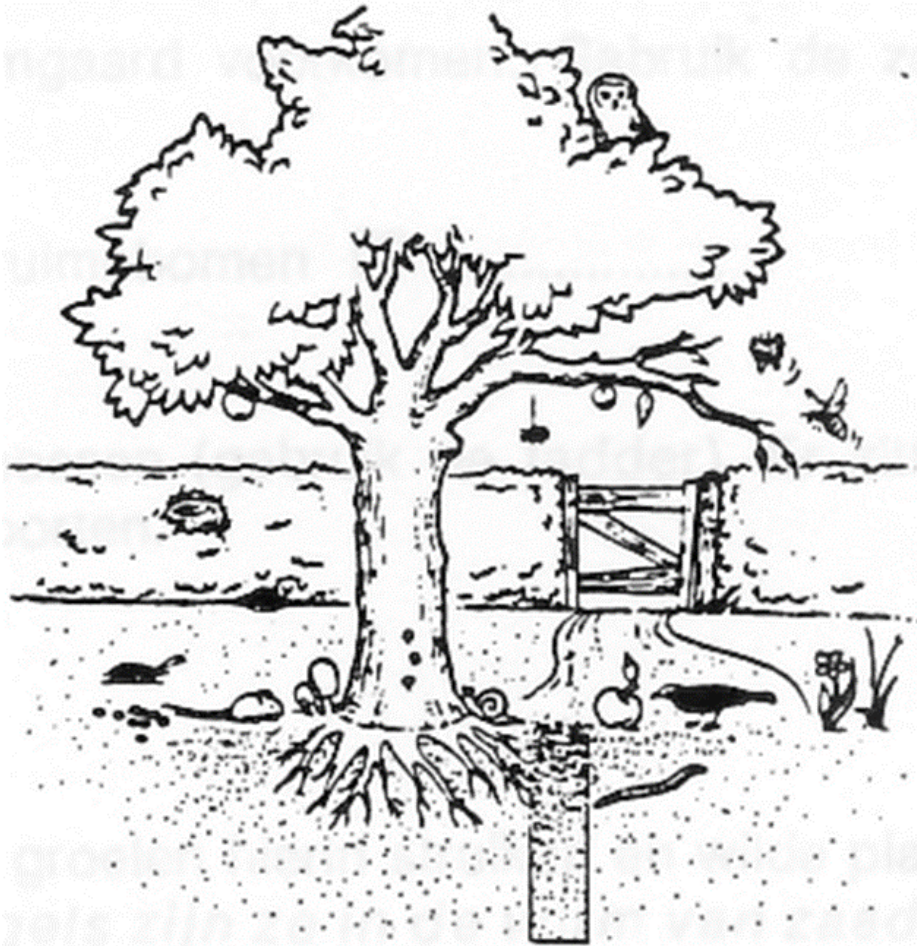
Biodiversiteit: de 2^e oogst!

Rob le Rutte

Stichting IJsselboomgaarden

Hoogstambrigade Deventer

Biodiversiteit

- *Verscheidenheid/ Variatie* binnen en tussen plant- en diersoorten en micro-organismen in een leefgemeenschap;
- Indicatie voor een ecologische *samenhang* in een leefgebied.
- Een boomgaard is meer dan aantal fruitbomen in grasland!

Hoe biodivers is dit?

Hoe biodivers is dit?

Hoe biodivers is dit?

Hoe biodivers is dit?

Variatie in IJsselstreek

Komt weinig voor

Komt veel voor

Komt nauwelijks meer voor

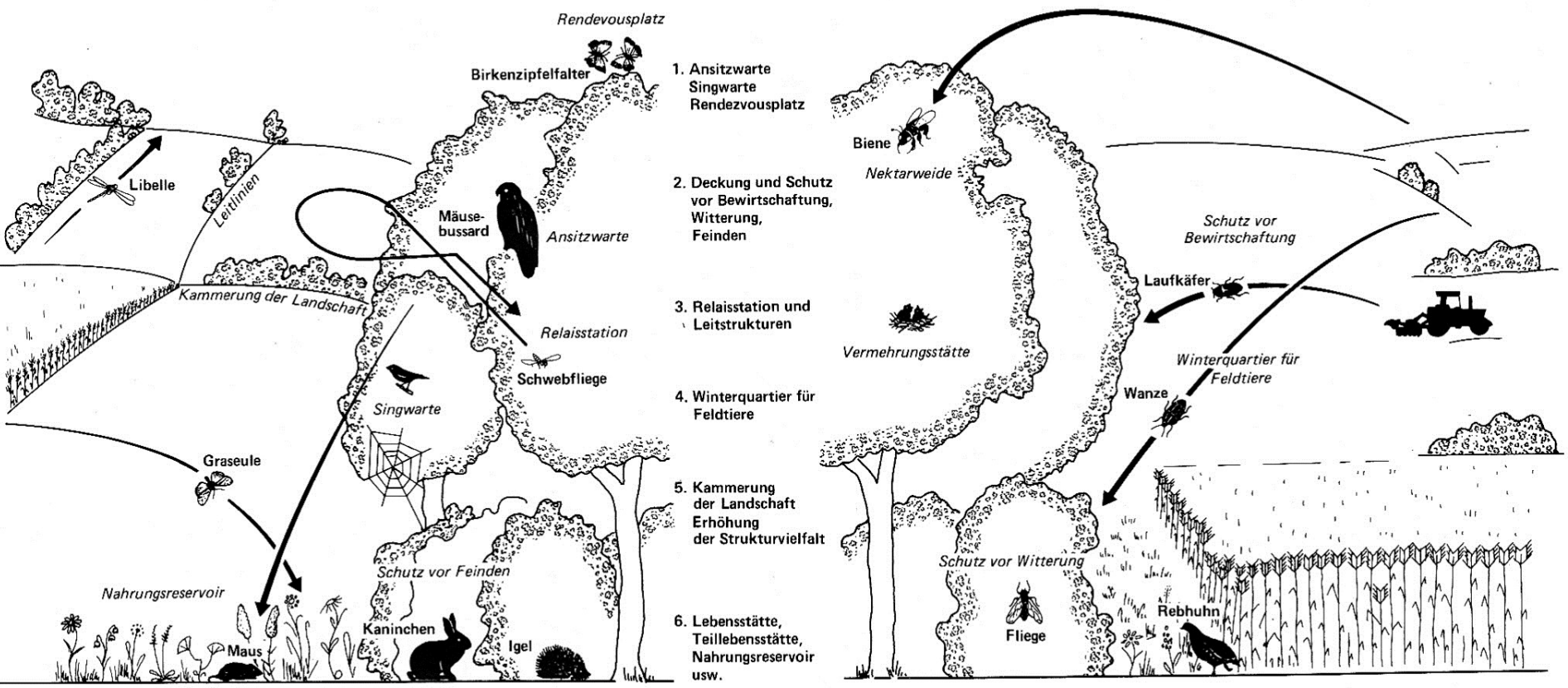

Biodiversiteit

- 2006 WUR-wetenschapswinkel project : De hoogstamboomgaard natuurlijk. (rapport via internet)
- 2017 Ontwikkelen systematiek voor monitoren en verbeteren habitat kwaliteit. Met studenten WUR.
- Uitdragen inzichten en mogelijkheden

Ecologische functies boomgaard

Ökologische Funktionen von Feldgehölzen

Bevorderen Biodiversiteit

- Welke soorten komen er voor?
- Welke eisen stellen die aan hun leefomgeving?
- Welke leefomgevingsmogelijkheden levert de boomgaard?
- Welke inrichting- en beheer maatregelen zijn er nodig?
- Welke soorten blijven en komen er ook bij?
- Hoe kunnen we meer samenhang krijgen door erf, heg, watergang, houtsingel, poel?

Kleine knagers: vruchten/ zaden

- Bosmuis
- Bosspitsmuis
- Huismuis
- Veldmuis

Ondergroei dieren

- Egel
- Haas
- Konijn
- Ree

Grond, boom en ruigte

- Bunzing
- Boommarter
- Hermelijn
- Das
- Wezel
- Mol

Bomen vliegers

- Baardvleermuis
- Dwergvleermuis
- Franjestaart
- Grootoorvleermuis
- Laatvlieger
- Rosse vleermuis
- Ruige dwergvleermuis

Broeders in struiken en ruigte

- Grasmus
- Braamsluiper
- Geelgors
- Groenling
- Heggemus
- Kneu
- Merel
- Spotvogel
- Tjiftjaf
- Tuinfluiter
- Vink
- Winterkoning
- Zanglijster
- Zwartkop

Broeders op hoogte

- Ekster
- Grote lijster
- Houtduif
- Kramsvogel
- Putter
- Torenavalk
- Vlaamse gaai
- Wielewaal
- Zomertortel

Holenbroeders

- Gekraagde roodstaart
- Grauwe vliegenvanger
- Groene specht
- Grote bonte specht
- Holenduif
- Kauw
- Kleine bonte specht
- Koolmees
- Pimpelmees
- Ringmus
- Roodborst
- Spreeuw
- Steenuil

Veelheid aan andere diersoorten

- Amfibieën
- Bijen
- Hommels
- Vlinders
- Kevers
- Spinnen
- Overige Insekten

Mossen, schimmels en parasiet

- Mossen
- Korstmossen
- Schimmels
- Maretak

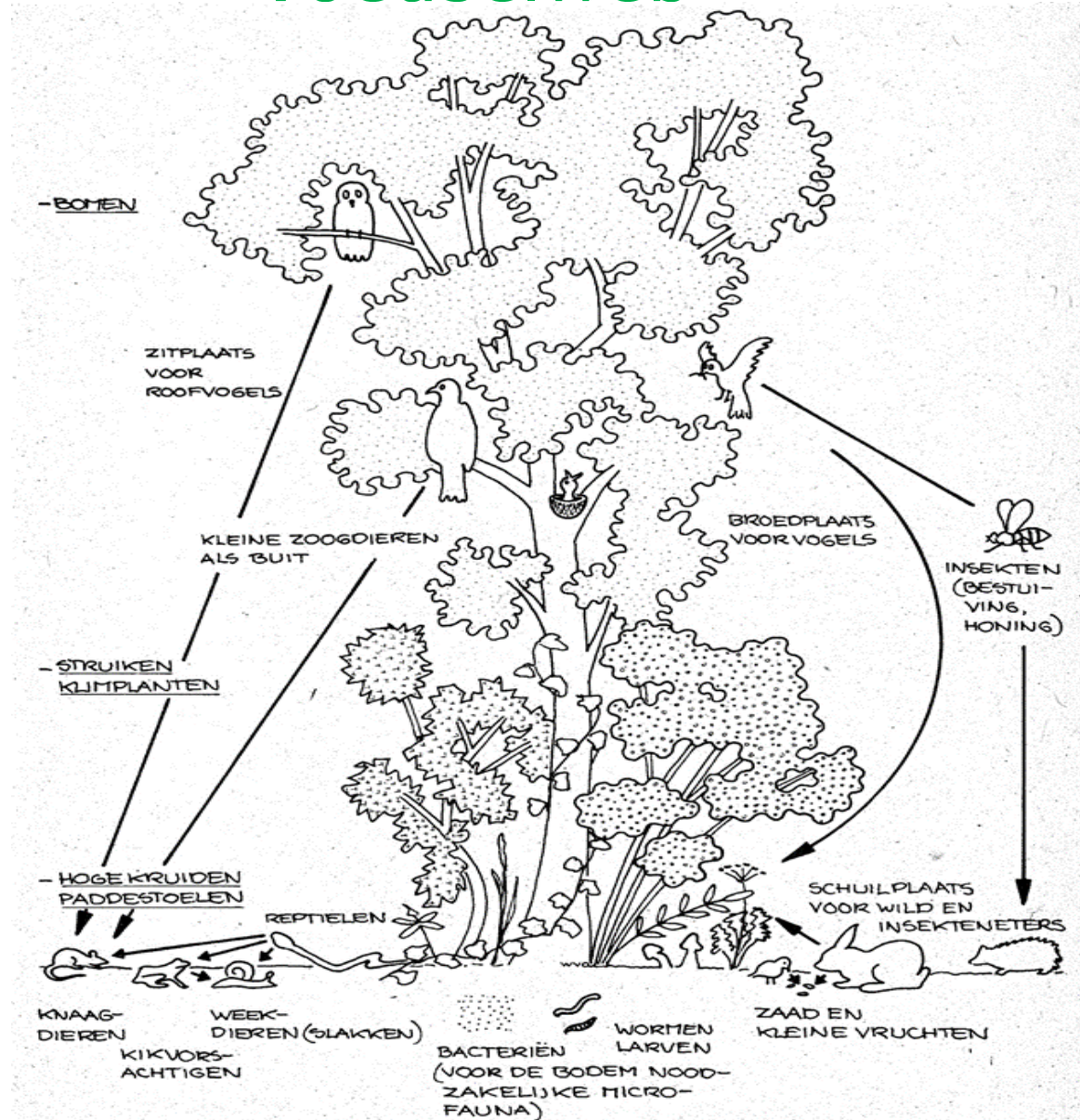

Plantsoorten

- Hondsdraf, grote brandnetel, vogelmuur, ridderzuring, witte klaver, fluitenkruid, kleefkruid, pinksterbloem, gewone paardenbloem, scherpe boterbloem, madelief, speenkruid, veldzuring, zevenblad, akkerdistel etc.

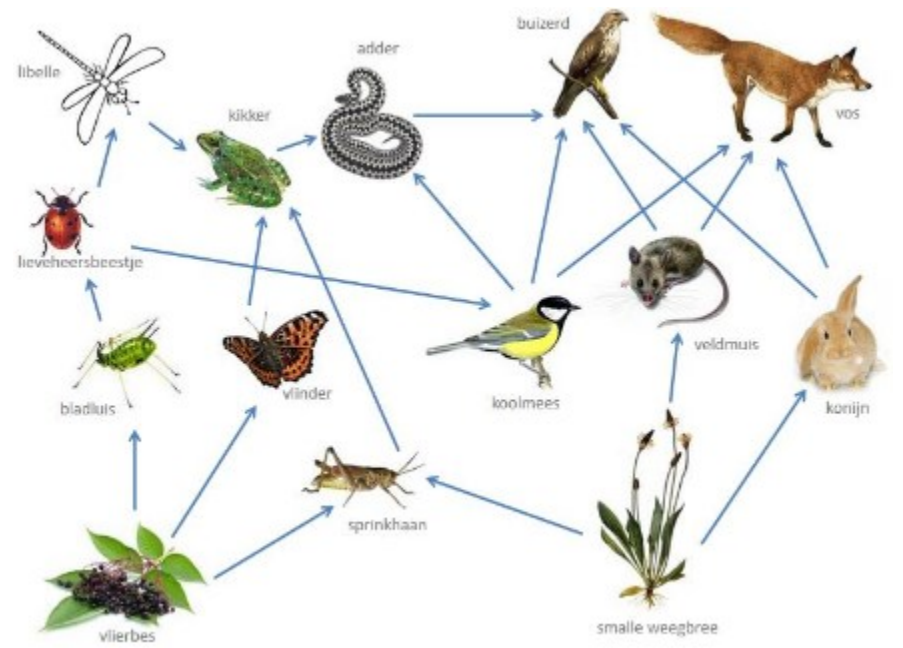
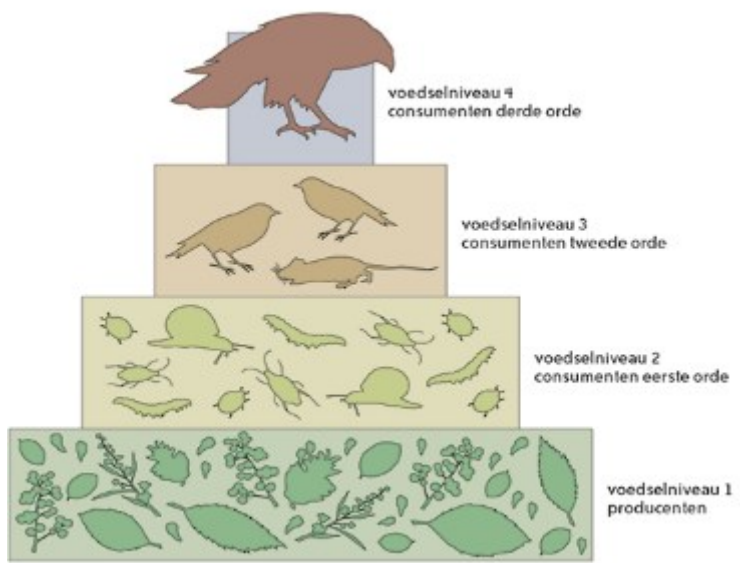
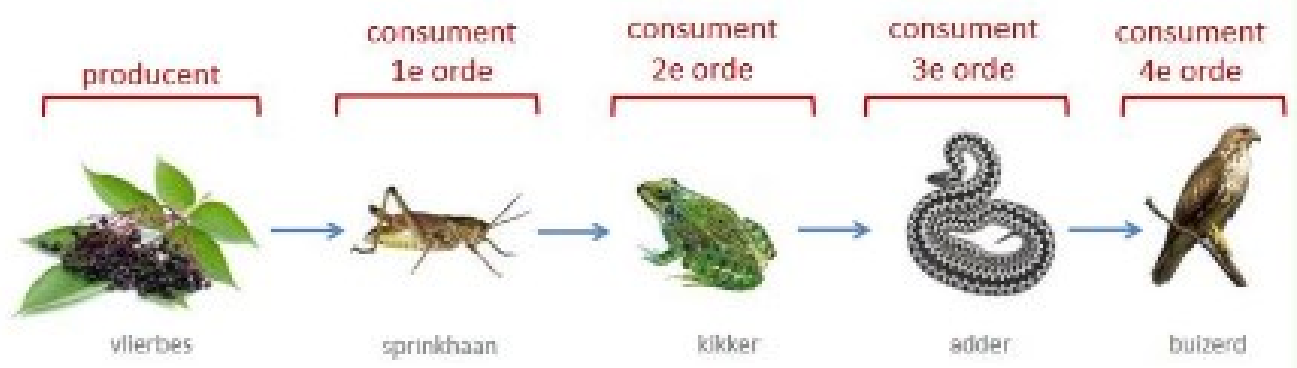

Voedselweb

Voedselweb

Toolbox: Inventariseren

- Planten: boomgaard dekkend, juni, voor maaien/ grazen
- Vastleggen via NOVA van FLORON
- Leren planten herkennen met IVN/ KNNV vrijwilligers
- Zoogdieren: Wildcamera protocol, aanvullend met (vraat, mest, nest, afdruk, geluid) sporen.
- Vleermuizen: zie handleiding Zoogdierenvereniging
- Vastleggen via uploaden www.tuintelling.nl
- Leren herkennen met NZV vrijwilligers
- Vogels: per seizoen: weektelling en punttelling.
- Vastleggen via www.tuintelling.nl
- Leren vogels herkennen met vogelwerkgroep vrijwilligers

Toolbox: Inventariseren

- Insecten: per seizoen ophangen plakvallen (vliegend), plaatsen valbakjes (lopend) en klopmonsters (in de boom).
  - Vastleggen via www.tuintelling.nl
  - Leren insecten herkennen met vrijwilligers
-
- Voorbeelden van waarnemingsmethodieken op
  - <https://ptes.org/campaigns/traditional-orchard-project/orchard-biodiversity/discover-your-orchard-wildlife/>

Ecologisch beheer

Op de *juiste* momenten,
op een *goede* manier en in
juiste omvang,
maatregelen nemen die
bijdragen aan:
het creëren van optimale
omstandigheden,
om de samenlevende
soorten te laten vestigen,
voort te planten, te voeden,
te rusten en te laten
schuilen.

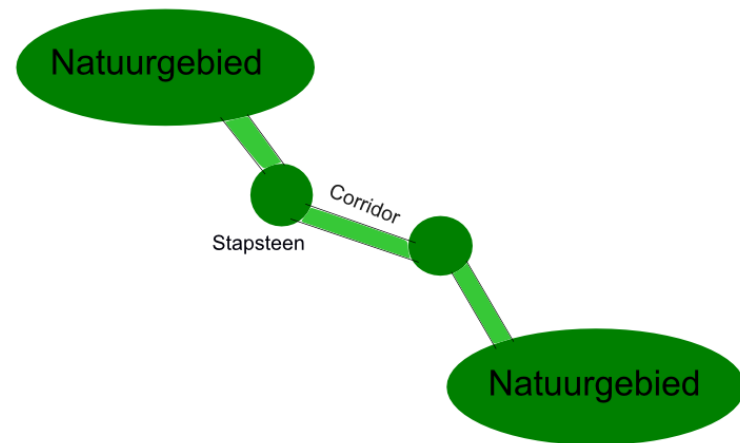
Conditie voor plant en dier

- Planten:

- Verspreiden
- Ontkiemen
- Groei
- Voortplanten(bloei – zaad)
- Beschermen

- Dieren:

- Verspreiden
- Voeden
- Voortplanten en opgroeien
- Rusten
- Beschermen

Creëren van condities

b.v. vogels:

- Vestigingsplaats: trekker, zwerver, bewoner
- Voedsel: plant (zaad, vrucht), dier (insect, andere dieren), omnivoor
- Nestplaats: (half)open holte, tak, heg, bodem
- Schuil/ rustplaats

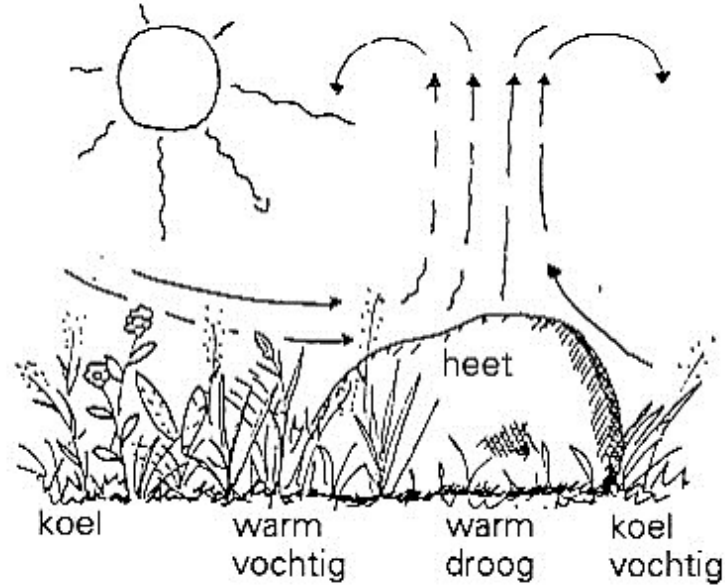
Geldt ook voor andere
dier- en plantensoorten

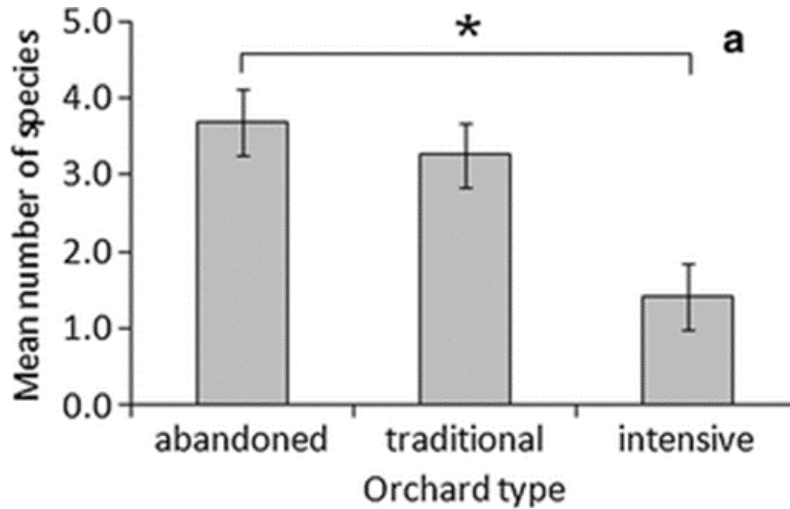

Creëren van gradiënten/ variatie

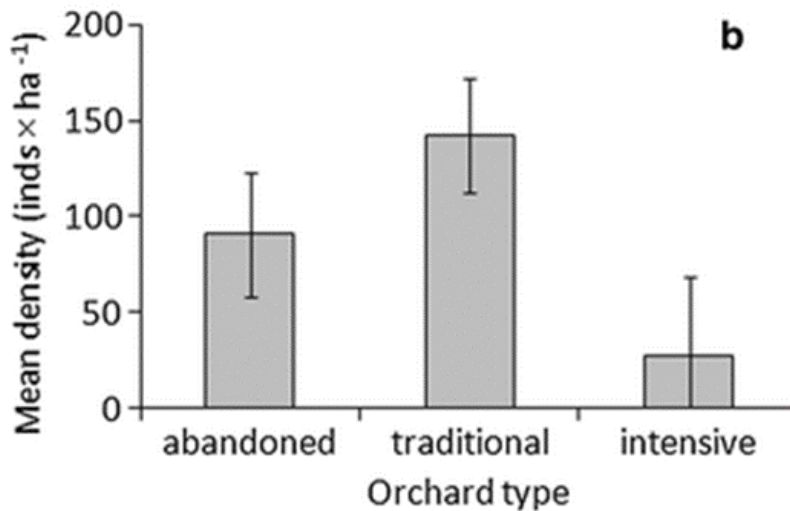
- Nat/droog
- Hoog/laag
- Open/begroeid
- Voedselarm/-rijk
- Warm/koud
- Donker/licht
- Zand/klei
- In-/extensief gebruik

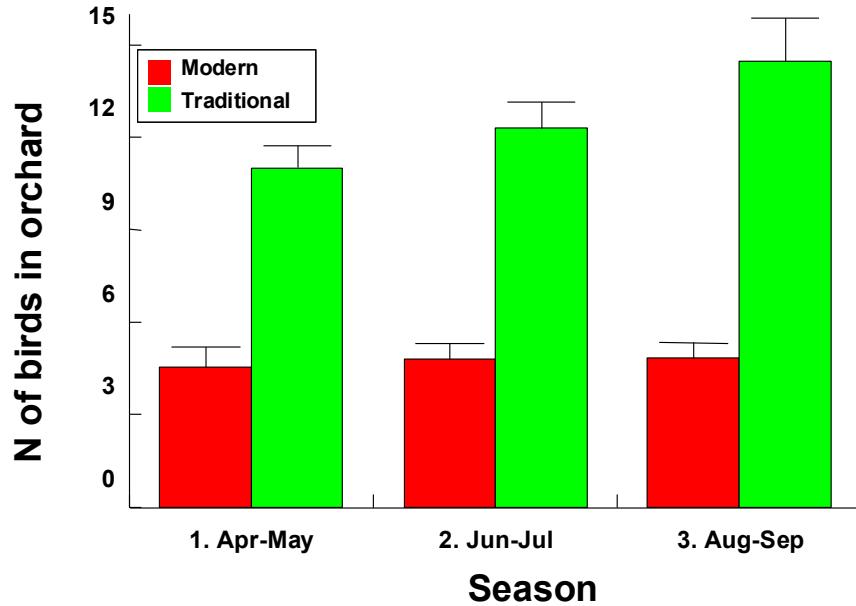
Wintervogels in boomgaard

Gemiddeld aantal soorten en gemiddelde dichtheid aan vogels afhankelijk van beheer

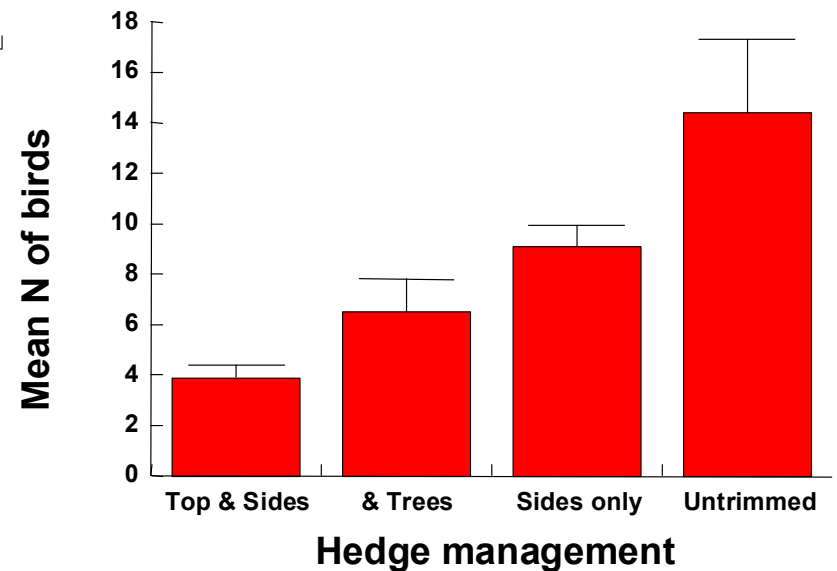

Vogels in boomgaard en heg

Verskil in aantal vogels in type boomgaard

Aantal vogels afhankelijk van snoei

Huidig boomgaardbeheer

- Snoeien fruitbomen
- Grasland maaien/
beweiden

Ecologisch beheer: creëren van condities

- Fruitbomen:
  - Soorten, boomedichtheid, aantal, omvang boomgaard, leeftijdsopbouw
- Ondergroei/ grasland:
  - soorten, maaien, begrazen, bemesten
- Heg:
  - soortendiversiteit, ruimtelijke opbouw
- Andere objecten en aangrenzende omgeving
- Overige maatregelen (fruit)

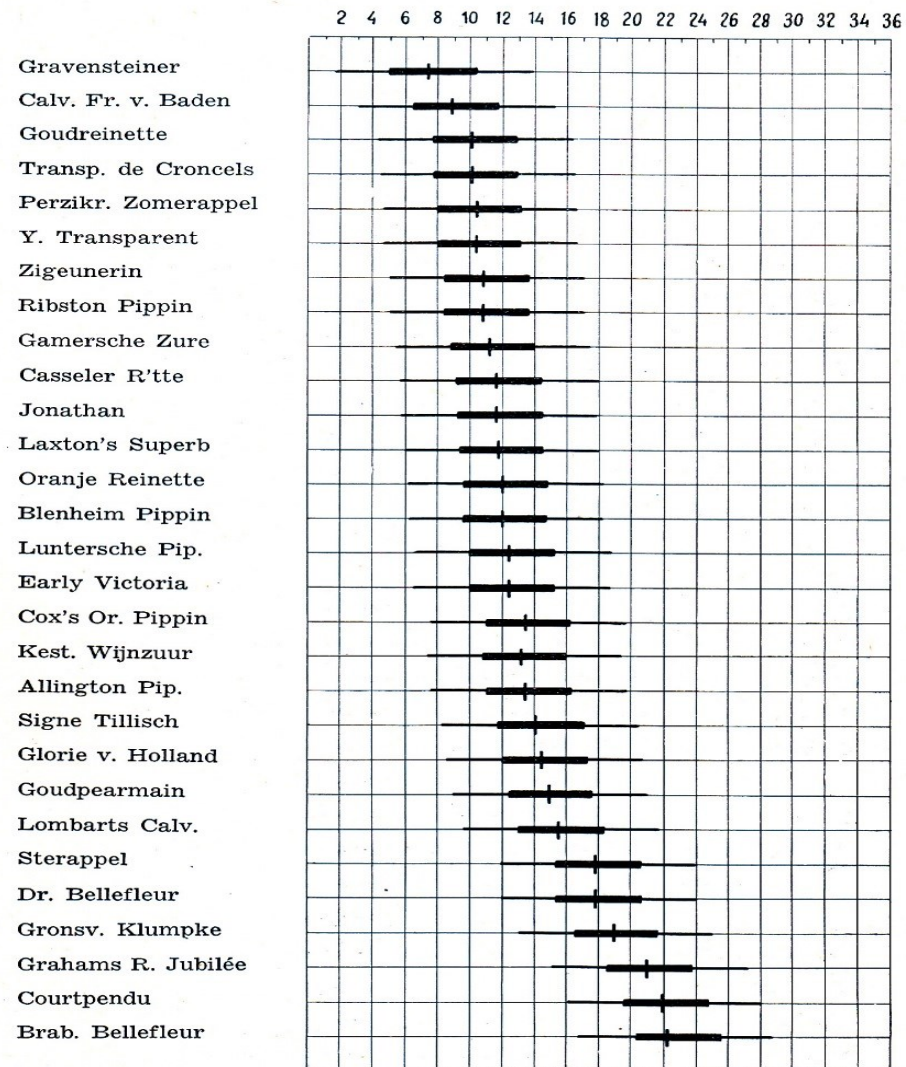

Bloeitijdvariatie rassen

Bloeiijst van de voornaamste appel-variëteiten

Sortiment

Rangdata

Leeftijd en opbouw

- Verhouding jong (< 20 j), volwassen ($20 - 60$ j) en oud (> 60 j)
- In het vooruit plannen en planten

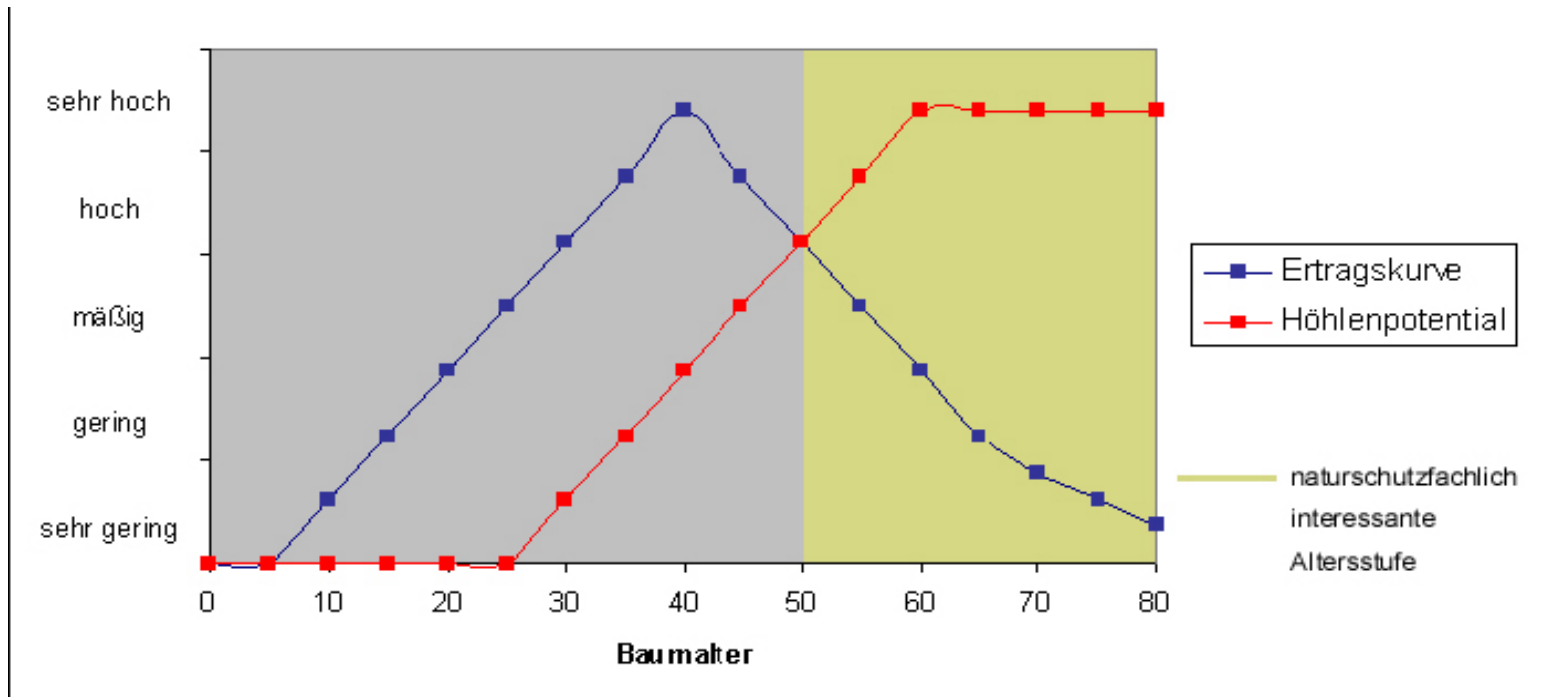
Fruitsoort	Gemiddelde leef tijd
appel	60-100 j
peer	80 - 150 j
zoete kers	40 - 60 j
pruim	30 - 40 j
walnoot	100 - 130 j

Holtepotentieel

- Boomsoort: appel, peer, pruim, kers, walnoot
- Boomleeftijd: > 50 jaar, gezondheid, dood hout
- Sterke groei, hoge stam en grote gesteltakken

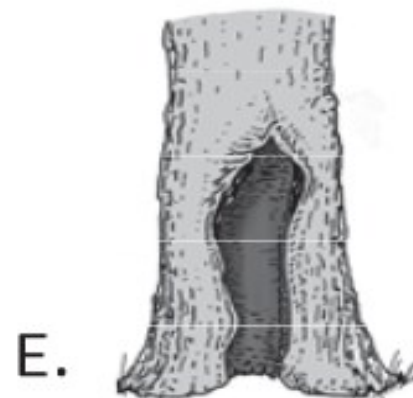
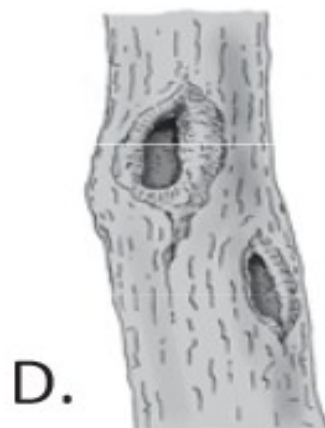
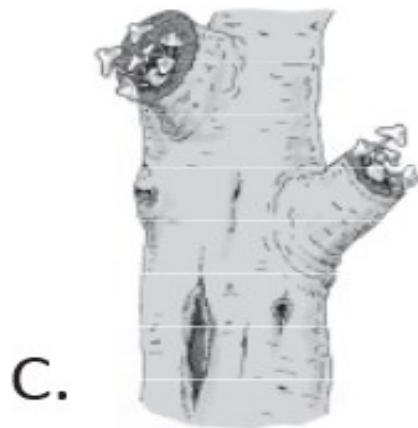

Holteontwikkeling

Holteontwikkeling

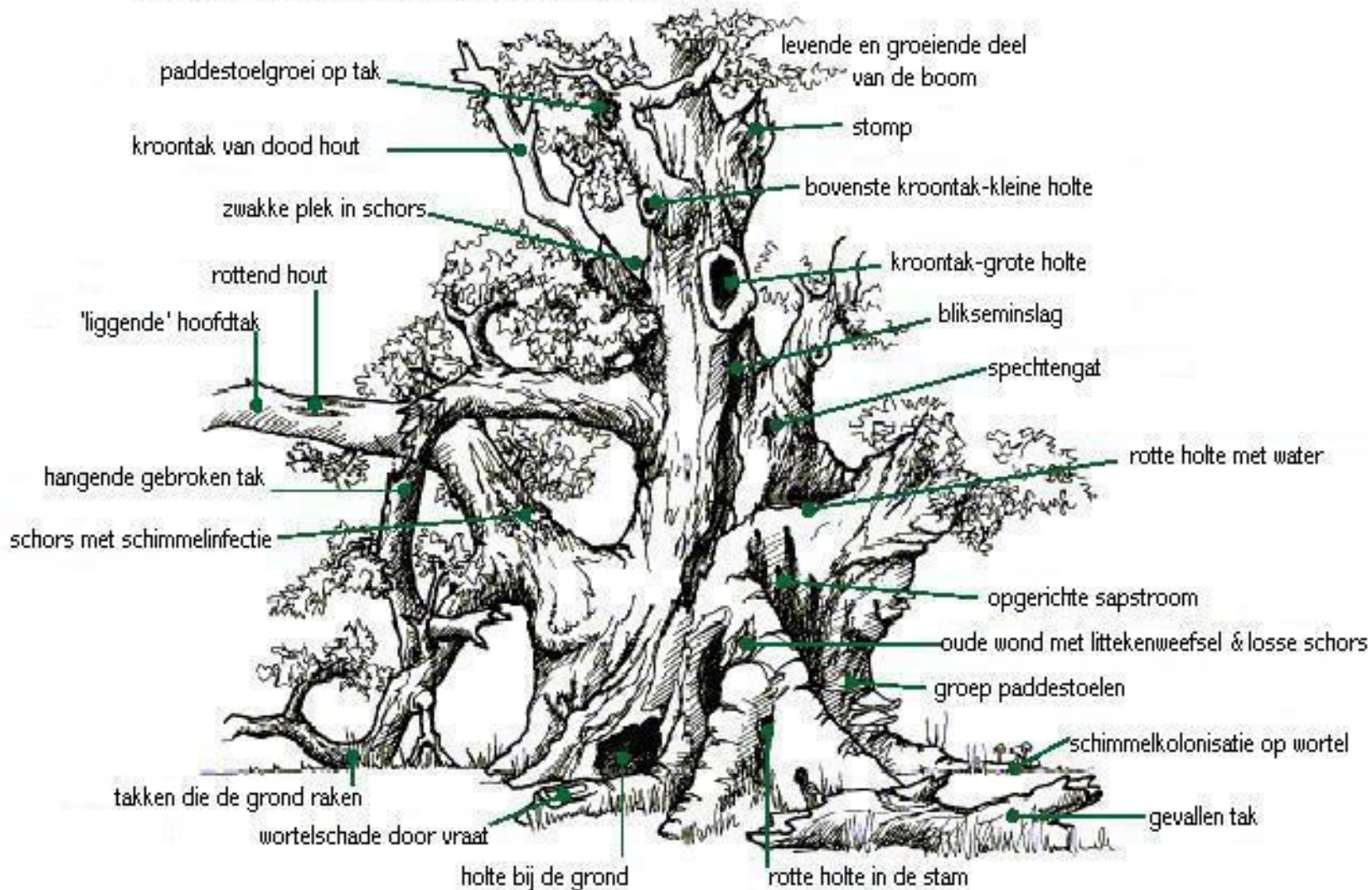
Holteontwikkeling

- Snoeitechniek bepaalt mede holtevormende processen (grootte snoeivlak >10 cm, hartrot en houtafbraak door schimmels).
- Effecten van snoei in jonge en in oude bomen?
- Oudere bomen: grotere boomomvang, dalende vitaliteit, meer spechtgaten, meer snoeiwonden en meer verwijderde gesteltakken

Op leven na dood!

Een 'ideale' boom voor de levende natuur

Boomdichtheid

- Boomdichtheid is een keuze en soort en ras afhankelijk

Microklimaat en ondergroei

- Volwassen bomen: streven < 50 % bodemschaduw
- Microklimaat door variatie in lichtintensiteit, wind, temperatuur, vochtigheid
- Bevordert verscheidenheid in ondergroei

Schors als leefomgeving

- Vocht: aard schors, plaats van de boom, horizontaal/verticaal
- Luchtkwaliteit
- Insecten, mos, alg, schimmel

Schors als leefomgeving

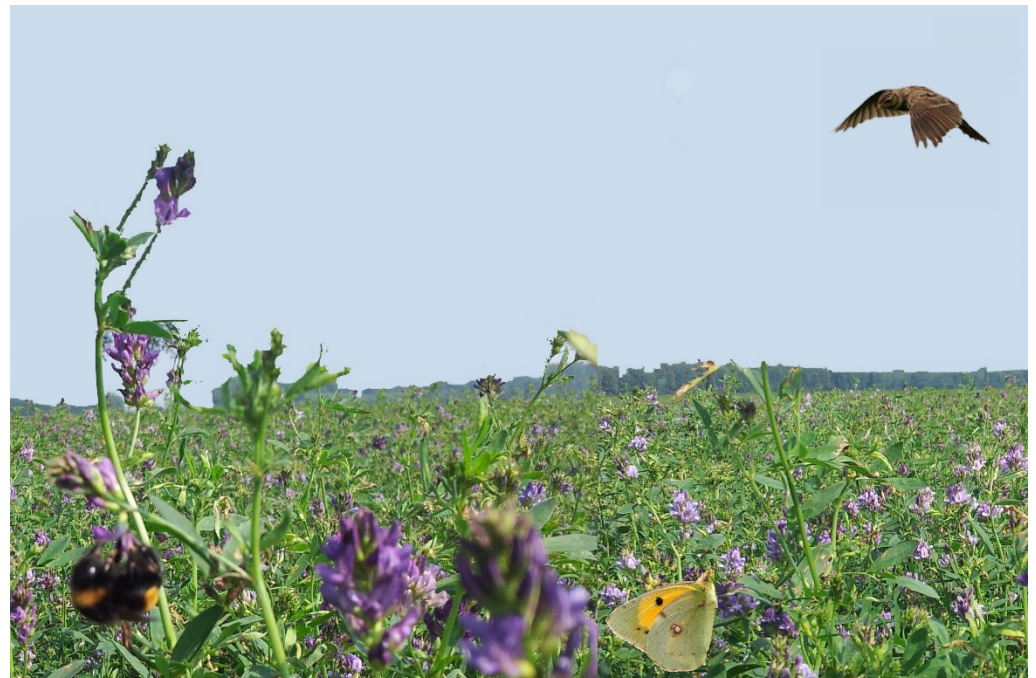
Ondergroei grasland

- Beheer/ gebruik bepalen ondergroei: van gazon tot ruigte

Vegetatie voor plaagbestrijding

- Meerlagig systeem met insecten in ondergroei, bomen en struiken/ heg
- Aanwezigheid en vorm van beheer
- Ruimte voor natuurlijke vijanden van plaaginsecten
- Interactie met insectenetende vogels

Creëren kruidenrijk grasland

- Bloemenrijke vegetatie voor stuifmeel en nectar: mrt- sept. Ook heg en andere vegetatie in omgeving.
- Niet mesten, maaien + afvoer (hooien) en naweiden
- Zaad winnen bij afvoer en opbrengen zadenrijk maaisel
- Grondsoort en vochttoestand zijn medebepalend

Maaien en afvoeren

Fase	Graslandtype	Productie ton ds/ha/jr	M	J	J	A	S	O
0	Raaigrasweide	> 10	1			2	2	3
1	Grassenmix	8 - 10	1			2	2	3
2	Dominant-stadium	6 - 8		1			2	
3	Gras-kruidenmix	5 - 7		1			2	
		5 - 6		1		naweiden		
4	Bloemrijk grasland	5 - 6		1			2	
		3 - 5		1		naweiden		
		nat 3 - 4				1		
		droog 3 - 4						1
5	Schraalland	<5				nat	droog	
nat	= nat schraalland	M = mei enz.	1	= 1e maaisnede			2	evt.2 ^e snee
droog	= droog schraalland		2	= 2e maaisnede			3	evt.3 ^e snee

- Maaien beïnvloedt de gras/kruidenverhouding en onderlinge grassenverhouding
- Maaipatronen: stroken maaien, gefaseerd maaien, overhoeken niet maaien (ruigte), sinus maaien

Beweiden

- Bij beweiden slechts bereik van fase 2 door selectief afgrazen en her bemesten
- Tijdelijk beweiden/ permanent beweiden
- Mest trekt insecten/ vogels aan
- Noodzaak tot uitrasteren/ boombescherming
- Schapen liever dan paarden (geiten verboden)

Maaien (gefaseerd)

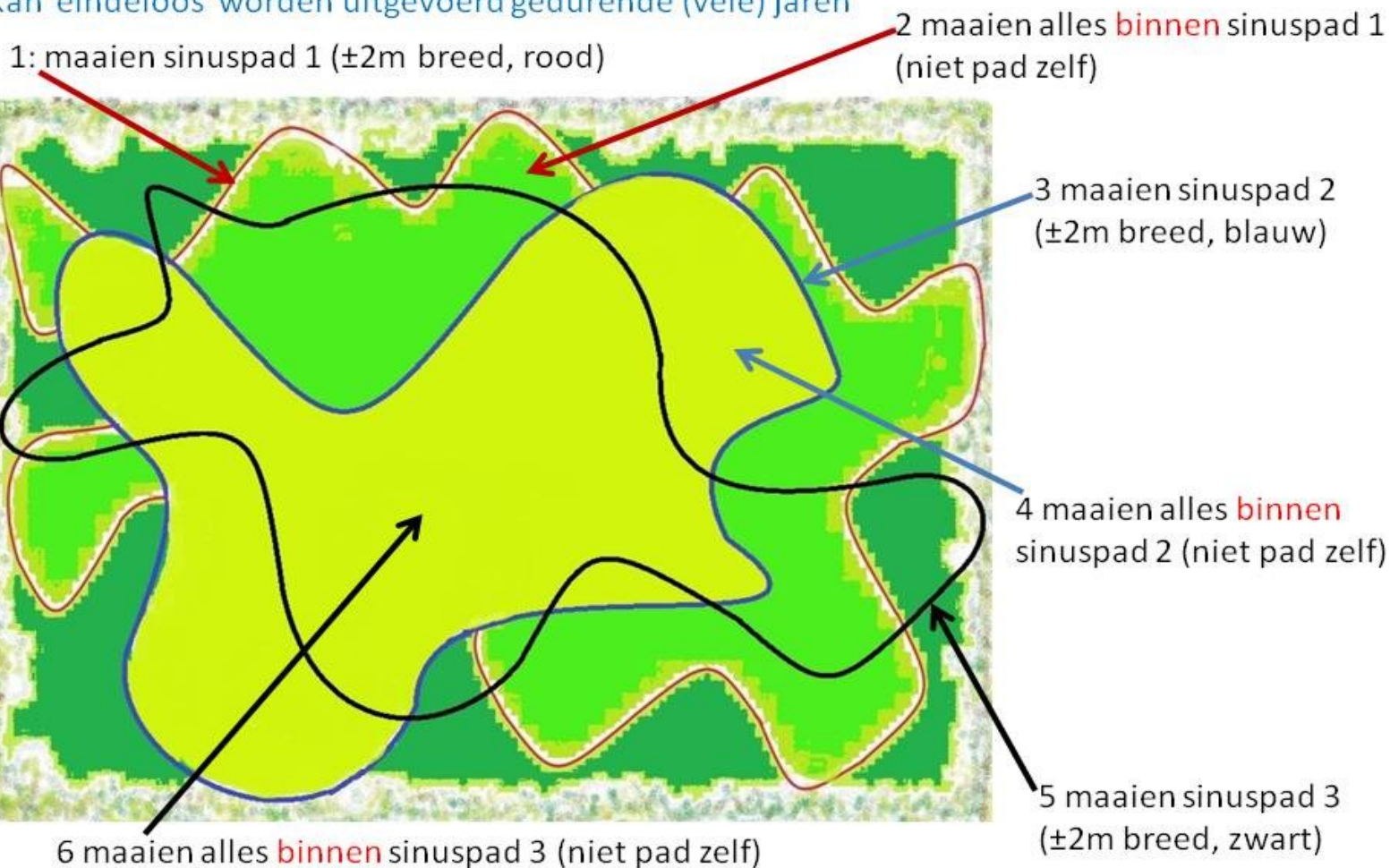

Maaien (sinus beheer)

Voorbeeld sinusbeheer (Bron: Jurgen Couckuyt)

Kan verdeeld over 1, 2, 3 of meer jaar afhankelijk van productie grasland

Kan 'eindeloos' worden uitgevoerd gedurende (vele) jaren

Streefbeeld?

Streefbeeld?

Ecologie

rustplek

oude bomen

opslag

open schuur

nestgelegenheid

gazon

bloemrijk weiland

akkerranden

lanen en singels

takkenrijl

valfruit

holle bomen

luiken

water

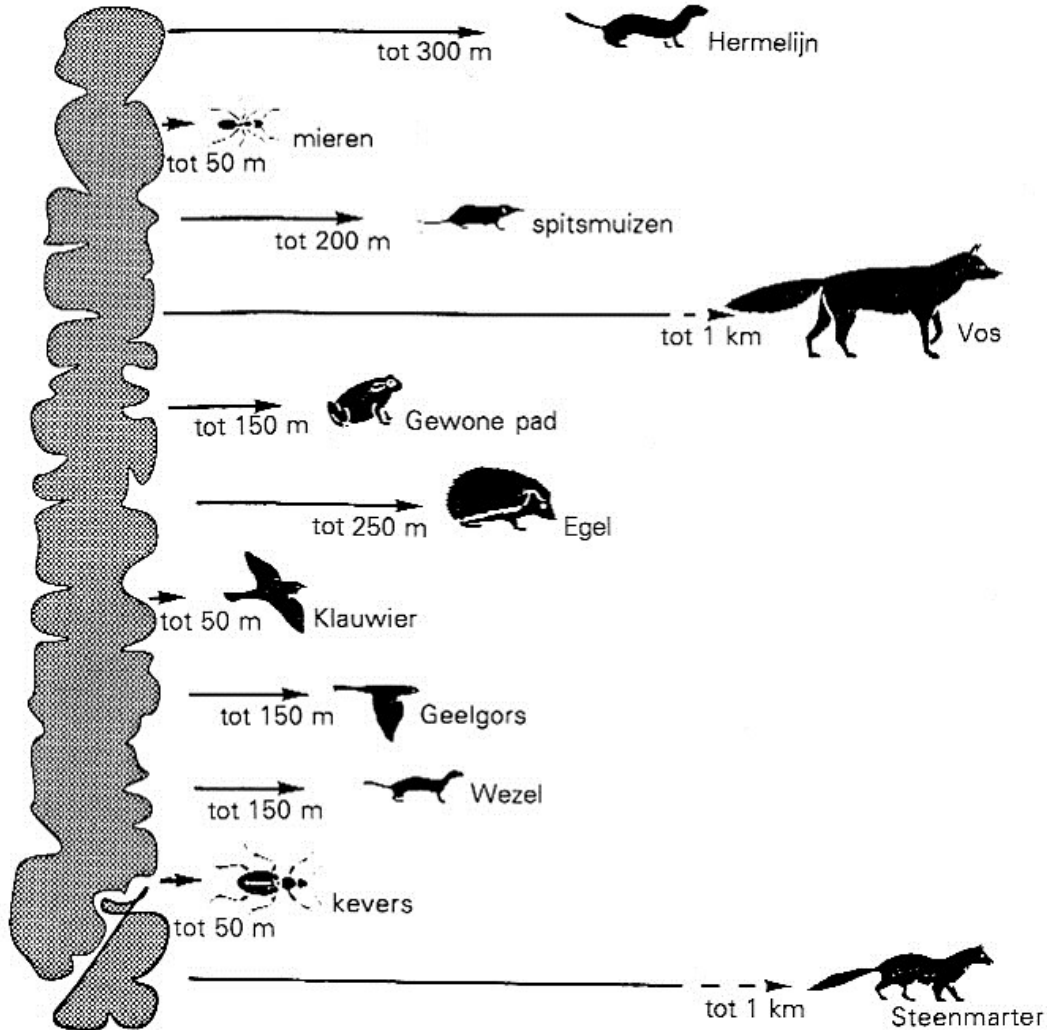
De heg als aanvullend element

Struweelhaag, gefaseerd snoeien,
Pas na 15 juli (natuurwet)

Actieradius vanuit een haag

Honingbij als hulp

- Bestuiving: insecten en wind
- Kruis- en zelfbestuiving
- Bestuiving → vruchtzetting
- Honingbij en andere bestuivende insecten
- Nectar!

Hulpmiddelen

Verbinding met omringend land

Extensief grasland, houtwal, heg, bosje, ruigte etc. op 50 meter met oppervlakte van 5 tot 100 are bij 10 tot 200 bomen.

Minstens 3 verschillende structurelementen

Structuurelementen

Structuurelementen

Beheercontract ANLB/ SNL

Half-en hoogstamboomgaard

Landschappelijk en ecologisch van grote waarde: steenuil, grauwe klauwier, spechten, kramsvogel, bunzing, das etc.

Onderbegroeiing: kruidenrijke vegetatie lokt insecten en daarmee vogels. (Extensieve) beweiding geeft pollige structuur met muizen. Mest trekken insecten aan.

Boomgaard minimaal 80 bomen per hectare met max 10% notenbomen;

Stamhoogte minimaal 1,5 meter;

Onderbegroeiing: grazige vegetatie (geen gazon).

Voorwaarden/ beheer

1. Snoei appel-/ perenbomen 1x 2 jaar. Overige soorten snoei indien nodig;
2. Snoei alleen tussen 15 juli en 15 maart;
3. Verwijderen snoei-en maaiafval uit boomgaard. Bij snipperen, snippers afvoeren.
4. (melding snoei)
5. Jaarlijks beweiden of maaien met afvoer;
6. Geen schade aan bomen door vee of maaien. Bij beweiden bomen met boomkorf of raster;

Voorwaarden

7. Geen rasters aan bomen;
8. Bemesting met ruige mest (geen pluimveemest) en kalk, gericht op ontwikkeling kruidenrijke vegetatie: (circa 10%) bloeiende kruiden aanwezig. Geen beschadiging aan fruitbomen en wortels;
9. Geen chemische onkruidbestrijding, alleen pleksgewijs bestrijden akkerdistel, ridderzuring en jakobskruiskruid op max. 10% oppervlakte. Geen insecticiden en fungiciden;
10. Niet branden in of bij boomgaard.

Dank voor uw aandacht

Verder kijken op internet/ youtube:

- Die kleine Welt im Apfelbaum

<https://www.youtube.com/watch?v=mAJYbRRkQt0#t=60>

- Le verger, carrousel de la vie

<https://www.youtube.com/watch?v=1XjT5n3ho0w#t=10>

- Literatuur: op aanvraag